

شناسایی راه کارهای مؤثر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس از نظر دانش آموزان پایه سوم دوره متوسطه دوم استان همدان

دکتر عزت اله قدم پور ، دکتر هوشنگ گراوند ، دکتر سعیده سبزیان

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۲/۱۸

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۱/۲۳

چکیده

این پژوهش، با هدف بررسی راه کارهای مؤثر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس از نظر دانش آموزان پایه سوم دوره متوسطه دوم استان همدان صورت پذیرفته است. روش پژوهش «توصیفی» از نوع پیمایشی و رویکرد آن نیز کاربردی است. جامعه آماری شامل دانش آموزان پایه سوم دوره متوسطه دوم استان همدان (۳۵۹۷۷) بوده که در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ مشغول به تحصیل بودند؛ با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۴۵۰ نفر از آنان به صورت نمونه گیری طبقه ای نسبی انتخاب شدند. ابزار اندازه گیری پرسشنامه محقق ساخته روا و پایا بوده و نتایج پژوهش با استفاده از شاخص های آمار توصیفی و استنباطی بررسی و تحلیل شد. عمده ترین یافته های پژوهش بیانگر آن است که: ۱. از نظر دانش آموزان، در میان راه کارهای تربیتی مؤثر بر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس، راه کار استفاده از آیات و روایات مربوط به ایثار و شهادت در کتب درسی با میانگین ۴/۱۱ بیشترین و راه کار به کارگیری آزادگان، جانبازان و خانواده های شهدا در کار تدریس در سطوح مختلف دبیرستان با میانگین ۳/۰۸ کمترین تأثیر را دارند. ۲. در میان راه کارهای اجتماعی مؤثر بر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس، راه کار تدارک اردوهای زیارتی و سیاحتی رایگان برای دانش آموزان و ایراد سخنرانی های مرتبط با فرهنگ ایثار و شهادت در این اردوها با میانگین ۴/۴۲ بیشترین و راه کار ارائه امتیازهای قانونی به کسانی که در زمینه فرهنگ ایثار و شهادت فعالیت می کنند با میانگین ۳/۳ کمترین تأثیر را دارند. به طور کلی می توان گفت که از دیدگاه دانش آموزان، راه کارهای تربیتی و اجتماعی نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به میزان بیش از متوسط (زیاد) مؤثرند.

کلیدواژه ها: فرهنگ ایثار و شهادت، دوره متوسطه، راه کارها، نهادینه سازی.

. نویسنده مسئول: دانشیار، گروه روان شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران
ghadampour.e@lu.ac.ir

. استادیار، گروه روان شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران
garavand.h@lu.ac.ir

* . دکترای روان شناسی تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران

مقدمه

ایثار و شهادت، به عنوان یک فرهنگ متعالی در زمره‌ی عالی‌ترین مفاهیم الهی و نتیجه‌ی والاترین ارزش‌هایی می‌باشند که یک انسان متعهد می‌تواند به آن مقام دست یابد. این مفاهیم اثرگذار و حرکت آفرین قادرند تا فضای یک جامعه را به صورت گسترده تحت تأثیر قرار دهند و والاترین برکات را برای آن به همراه داشته باشند. حقیقت امر آن است که اگر رشادت‌ها و خدمات شهدا و ایثارگران به‌خوبی برای مردم معرفی گردد و به قالب‌های کلیشه‌ای و بیان‌های ژورنالیستی محدود نگردد، بیشترین و بهترین نتایج را به همراه خواهد داشت. تقویت باورهای دینی و ملی که امروزه جزء اصلی‌ترین مسائل اعتقادی و فرهنگی به حساب آمده و در ردیف مهم‌ترین وظایف ماست، از جمله مواردی است که با معرفی و تعمیق شخصیت، منزلت، عقاید و آرمان‌های ناب آن بزرگواران در سطحی فراگیر تحت تأثیر قرار می‌گیرد؛ بنابراین همه‌ی ما مدیون شهدا و ایثارگران می‌باشیم. یکی از راه‌هایی که می‌توان در این خصوص، ادای دین کرد، شناساندن همه‌جانبه‌ی آنان به نسل‌هایی است که ممکن است شهدا و مسیری که در آن ممارست داشته‌اند را به‌خوبی درک نکرده‌اند. یکی از این نسل‌ها، می‌تواند نوجوانان نسل سوم انقلاب باشد. لزوم مطالعه‌ی این نسل از آن جهت است که بسیاری از روان‌شناسان و مربیان، دوران نوجوانی را مرحله‌ای مهم در هویت‌یابی آدمی دانسته‌اند. در دوره‌ی نوجوانی است که فرد به دنبال پاسخ‌دهی به سؤال اساسی «من کیستم» است. از سوی دیگر، در جامعه اسلامی ایران که غایت نظام‌های تربیتی بر ربوبیت آدمی استوار گشته است (باقری، ۱۳۶۸)، نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت از جمله وسایل و ابزارهای نیل به غایت و آرمان قلمداد می‌شوند؛ بنابراین در اینجا لازم است که این مفاهیم را مورد کاوش و بررسی قرار دهیم.

فرهنگ در جوامع انسانی، عامل پیشرفت و تکامل بشر بوده است و می‌توان گفت که پیشرفت‌های جوامع انسانی ناشی از فرهنگ بوده و می‌باشد. انسان به عنوان یک موجود اجتماعی به واسطه‌ی دارا بودن فرهنگ از سایر موجودات اجتماعی جدا و منفک می‌گردد. در ادبیات فارسی، فرهنگ، واژه‌ای است مرکب از دو جزء «فر» + «هنگ». در فارسی «فر» به معنای بالا، جلو و پیش به کاررفته است و «هنگ» به معنی کشیدن، سنگینی و وزن است؛ بنابراین، واژه‌ی فرهنگ از نظر لغوی به معنای بالا و بیرون کشیدن است که مفاهیم متعددی همچون دانش، خرد، معرفت،

آموزش و پرورش و ... از آن یاد می شود. اندیشمندان، تعاریف متفاوتی را از فرهنگ ارائه می نمایند. «تایلور^۱»، معتقد است «فرهنگ»، عبارت است از مجموعه ای پیچیده از علوم، دانش ها، هنرها، افکار و اعتقادات، قوانین و مقررات، آداب و رسوم و سنت ها و به طور خلاصه کلیه ی آموخته ها و عاداتی که یک انسان به عنوان عناصر جامعه اخذ می کند. «وایت^۲» در مورد فرهنگ می گوید: «ما، فرهنگ را از آن مقوله از اشیاء و وقایع وابسته به نمادسازی و محصول نمادسازی و انسان می باشد، تعریف می کنیم که این محصولات را شامل افکار، باورها، مفاهیم، کنش ها، رسوم و نگرش ها و اشیاء می داند.» در مجموع فرهنگ را می توان در تعریفی عام عبارت از کلیه ی روش هایی که انسان ها در زندگی به کار می گیرند، تعریف نمود (محمدرضایی، سرگزی، کابلی و آلوستانی، ۱۳۸۵؛ به نقل از بهمنی، ۱۳۸۹).

ایثار که به عطا کردن و دیگری را به خود ترجیح دادن و شهادت که به کشته شدن در راه خدا (معین، ۱۳۸۵) اشاره دارند، در متون دینی هم راستای با عبودیت آدمی تعریف شده و در برنامه ی درسی صریح و مکتوب نظام رسمی آموزش و پرورش نیز بخشی از اهداف نظام قلمداد شده است.

امام خمینی (ره) به عنوان معمار کبیر انقلاب و بنیان گذار جمهوری اسلامی، پایداری در تحقق آرمان های الهی را موجب بزرگی ملت دانسته و عنوان می دارند:

«... این ملت بزرگ ایران است که با قامتی استوار بر بام بلند شهادت و ایثار ایستاده است و هر روز نشاط و تحرک و فریاد او برای ادامه راه بیشتر می شود... [صحیفه، ج ۲۰ ص ۱۲۳]... ما برای احقاق حقوق فقرا در جوامع بشری تا آخرین قطره خون دفاع خواهیم کرد... [صحیفه، ج ۲۰ - ص ۲۳۵]... ما غیر از خدا کسی را نداریم و اگر هزار بار قطعه قطعه شویم، دست از مبارزه با ظالم بر نمی داریم [صحیفه، ج ۲۰ - ص ۲۳۲ و ۲۳۳]» (به نقل از مهram و نبی زاده بتول، ۱۳۸۵).

در مجموع گرچه تاکنون پژوهش های زیادی به تبیین نحوه ی انتقال فرهنگ ایثار و شهادت پرداخته اند، اما آنچه باعث تمایز پژوهش حاضر بر دیگر پژوهش ها می شود، تأکید جدی آن بر

1. Tylor
2. With

نسل سوم انقلاب است. متأسفانه تاکنون در این زمینه در کشور کار خاصی صورت نگرفته است و مخاطبان دیگر پژوهش‌های مشابه، تمامی اقشار جامعه بوده‌اند. در نوشتار پیش‌رو به دنبال شناسایی راه‌کارهای نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت در نسل سوم انقلاب هستیم.

بیان مسئله

بدون شک یکی از عوامل پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی (ره) و به عبارتی بهتر، یکی از بهترین دستاوردهای مهم این انقلاب، ایجاد تحول عمیق ارزشی و فرهنگی در جامعه ایران بود. از آنجایی که نظام مقدس جمهوری اسلامی همواره در معرض تهدیدات داخلی و خارجی به‌ویژه در زمینه‌های فرهنگی قرار دارد، رشد و توسعه‌ی ارزش‌های منبعث از فرهنگ ایثار و شهادت می‌تواند در جامعه با ارزش‌های تحمیلی از تهاجم فرهنگ بیگانه ضمن گسترش ارزش‌ها و فرهنگ‌های سازنده و مثبت در جامعه، آینده‌ی انقلاب را نیز بیمه نماید (شریفی، ۱۳۸۲). به عبارتی می‌توان گفت که ثبات انقلاب و نظام جمهوری اسلامی ایران مدیون ایثارگری و شهادت‌طلبی کسانی است که با بهره‌گیری از فرهنگ غنی ایثار و شهادت در راه مکتب و میهن خود ایثار نموده و به درجه رفیع شهادت نائل آمده‌اند. لذا نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت نه تنها یک وظیفه دینی است، بلکه با امنیت ملی کشور گره خورده است. به‌ویژه پس از گذشت چهل سال از عمر با برکت انقلاب اسلامی، اکنون جمعیت عمده کشور را کودکان، نوجوانان و جوانانی تشکیل می‌دهند که به عنوان نسل سوم انقلاب، بیش از پیش ضرورت دارد تا با میراث ارزش‌های به جای مانده از شهدا، جانبازان و آزادگان آشنا گردند. البته این ضرورت دوچندان می‌نماید هنگامی که درمی‌یابیم دشمنان اسلام و انقلاب با تهاجم فرهنگی و در عرصه‌ی جنگ نرم هر روز سعی دارند به ترفندی جوانان ما را از باورهای ارزشی خود دور ساخته و با بی‌هویت کردن آنان، دنباله‌رو فرهنگ غرب نمایند. بنابراین اجتناب‌ناپذیر بودن ضرورت ترویج فرهنگ ایثار و شهادت کاملاً منطقی به نظر می‌رسد (عرفانی و صفایی، ۱۳۸۹).

اگر معرفی شهدا و ایثارگران در شرایط امروز به خوبی و شایستگی صورت گرفته و به قالب‌های مرسوم و بیان‌های تکراری محدود نشود، بیشترین میزان تأثیر را بر تمام فضای جامعه بخصوص نسل سوم انقلاب خواهد نهاد. تقویت و ترویج باورهای مذهبی امروزه جزء مهم‌ترین

مسائل سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است و این با معرفی شخصیت های شهدا و ایثارگران و آراء و آرمان های آن ها و سعی در ترویج اندیشه های آن ها امکان پذیر است؛ اما مسئله ی مهم این است که چنین فرهنگی را نمی توان با نگرش های سطحی و برخورد های سطحی، کارآمد ساخت؛ بلکه باید آن را به صورت عمقی در جامعه درونی ساخت. کشف راه های مؤثری که بتواند فرهنگ ایثار و شهادت را با بیانی شایسته در جامعه مطرح کند، مستلزم بررسی های دقیق و مستمر است و یقیناً مدیران مربوطه به این مسائل توجه جدی خواهند داشت. با این حال برخی موارد نیازمند بازنگری است و برخی راه کارها کمتر مورد توجه قرار گرفته اند؛ از این رو در این پژوهش راه کارهای جدیدی که عملاً قابلیت اجرایی بیشتری داشته باشند، مورد بررسی قرار گرفته است. در مجموع گرچه تاکنون پژوهش های زیادی به تبیین نحوه ی انتقال فرهنگ ایثار و شهادت پرداخته اند، اما آنچه باعث تمایز پژوهش حاضر بر دیگر پژوهش ها می شود، تأکید جدی آن بر نسل سوم انقلاب است. متأسفانه تاکنون در این زمینه در کشور کار خاصی صورت نگرفته است و مخاطبان دیگر پژوهش های مشابه، تمامی اقشار جامعه بوده اند. به طور کلی روش های به دست آمده در تحقیقات گذشته شامل مواردی از قبیل زیر بوده است: سخنرانی در مساجد و حوزه ها و دانشگاه ها، رادیو و تلویزیون، انتشار و چاپ مجلات و روزنامه ها، سمینار و تئاتر، مسابقات مختلف، کانون های دولتی و غیردولتی، برگزاری دوره های کوتاه مدت و بلندمدت، فراخوان مقاله، ترغیب به عضویت در کتابخانه های عمومی و ...

آنچه در پژوهش حاضر به آن پرداخته می شود بسیار تخصصی تر بوده و می توان به گوشه ای از زوایای آن در زیر اشاره نمود: توجه جدی در حفظ روحیه ایثارگری، انتخاب عضو افتخاری از هر خانواده ایرانی، افزایش اردوهای زیارتی مناطق عملیاتی، افزایش و ساخت فیلم های سینمایی و سریال های تلویزیونی، تهیه و چاپ کتاب، گنجاندن متون مناسب در کتب درسی مدارس، تهیه بیوگرافی شهدا در مجلات ماندگار، تهیه بروشورهای مناسب، فعال کردن مساجد، برپایی گنجینه های شهدا، الگوسازی از فرهنگ ایثار و شهادت، استفاده از تکنولوژی آموزشی از طریق نرم افزارهای روحیه ساز، استفاده از اینترنت و پایگاه های اطلاع رسانی جذاب، استفاده از شبکه های تلویزیونی استانی، ترویج فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر، بسترسازی مناسب برای جوانان جهت اشتغال در امور مربوط به فرهنگ ایثار و شهادت و ...

علاوه بر آنچه که ذکر شد دلیل دیگری که ضرورت پژوهش حاضر را نشان می‌دهد این است که نگرش به شهادت و دفاع مقدس، در دوران جنگ، بیشتر از سنخ رویکرد «حماسی - عقیدتی» بوده است و در سال‌های پس از جنگ، این رویکرد به رویکردی «عقلانی - انتقادی» تبدیل شده است (غیاثوند، ۱۳۸۷، به نقل از سعیدی رضوانی، موسوی مشهدی و باغگلی، ۱۳۸۹). بر این اساس، بررسی نگرش افراد در دوران پس از جنگ به مقوله ایثار و شهادت - با توجه به رویکرد طرح شده در این زمان - اگرچه نمی‌تواند به صورت کامل، آمادگی افراد را برای جانبازی و دفاع از دین و میهن، در جنگ‌های آینده پیش‌بینی نماید؛ اما می‌تواند تا حد زیادی مبین آمادگی افراد در امر مذکور باشد؛ چراکه زیرا نگرش، مبین میزان آمادگی افراد برای عمل است؛ اگرچه تنها شرط لازم نیست. همچنین ایثار مقام انسانی فوق‌العاده باشکوهی است که اسلام آن را ستوده و آن را در آیات و روایات متعددی بیان کرده است. «الَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ» (توبه/۲ و ۳)؛ آنچه در این زمان اهمیت دارد، انتقال این ارزش‌ها و دانش‌های دینی و اسلامی به نسل‌های پس‌ازاین است و نخستین راه در انتقال فرهنگ از یک نسل به نسل دیگر، تعلیم و تربیت برخوردار از دانش و معرفت، با استفاده از ریشه‌های ملی و بومی است (قهرمانی، عاشفی و مهدیون، ۱۳۸۸، ص ۳۲). ضمن آنکه تحولات پرشتاب کنونی در عرصه فرهنگ جهانی، بسیاری از نگرش‌ها و روش‌های رایج تربیت دینی ما را تغییر داده است؛ اما درعین حال نقش نهادهای گوناگون اجتماعی از قبیل آموزش و پرورش، خانواده، رسانه‌ها و ... در انتقال فرهنگ پایدار و صحیح، خصوصاً ایثار و شهادت، مؤثر و پراهمیت می‌باشد. در این میان، نقش دستگاه‌های آموزشی چون آموزش و پرورش که مسئولیت میلیون‌ها دانش‌آموز را برعهده دارد، خطیرتر از همه دستگاه‌ها و دیگر نهادها خواهد بود؛ بنابراین هدف کلی پژوهش حاضر، تعیین راه کارهای نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت در نسل سوم انقلاب است. در این راستا سعی بر آن است تا سؤال‌های زیر را نیز مورد بررسی قرار گیرد:

سؤالات پژوهش

از نظر دانش آموزان پایه ی سوم دوره ی متوسطه، راه کارهای تربیتی نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به چه میزان مؤثرند؟

از نظر دانش آموزان پایه ی سوم دوره ی متوسطه، راه کارهای اجتماعی نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به چه میزان مؤثرند؟

پیشینه ی پژوهش

با مرور پیشینه ی پژوهشی، مطالعاتی یافت شد که به بررسی موانع و راه کارهای نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت پرداخته اند؛ برای مثال شاه نوروزی، اسماعیلی، پرستگاری و امام جمعه زاده (۱۳۹۶) پژوهشی با هدف شناسایی عوامل و مؤلفه های مؤثر بر اثربخشی شیوه های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به روش ترکیبی (کیفی و کمی) انجام دادند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که کیفیت بخشی به آثار ترویجی فرهنگ ایثار و شهادت با ۸۹ درصد و میانگین ۳/۴ بالاترین شدت تأثیر را در میان مؤلفه های مؤثر داراست و واقع گرایی در تولیدات و توجه به آثار تولیدی برای کودکان و نوجوانان، بهره گیری از هنر و هم چنین تحول و خلاقیت در شیوه ها در رده های بعدی قرار دارند. همچنین این پژوهش نشان داد که عوامل فرهنگی با ۷۷ درصد و میانگین ۴/۰۷ در مجموع و در قیاس با سایر عوامل، بیشترین تأثیر را در ارتقاء اثربخشی شیوه های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت دارد. سبحانی نژاد، مقدم زاده و نجف (۱۳۹۴) پژوهشی با هدف بررسی راه کارهای مؤثر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس از نظر دبیران دوره ی متوسطه ی شهر قم انجام دادند. یافته های پژوهش بیانگر آن بود که: ۱. از نظر دبیران، در میان راه کارهای چهارگانه ی مؤثر بر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس، راه کارهای آموزشی با میانگین ۴/۲۱ بیشترین و راه کارهای پژوهشی با میانگین ۲ کمترین تأثیر را دارند. ۲. در بیشتر سؤالات بین نظرات پاسخ گویان از لحاظ عوامل جمعیت شناسی تفاوت معناداری ملاحظه نمی شود.

صفایی و مرادی شهباز (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی رابطه ی ساماندهی گلزار شهدا و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در بین خانواده های شاهد و غیر شاهد در استان همدان پرداختند. نتایج نشان داد که بین متغیر وابسته این پژوهش (ترویج فرهنگ ایثار و شهادت) و متغیر مستقل

اصلی (ساماندهی گلزار شهدا) رابطه‌ای معنادار وجود دارد؛ بدین معنی که با اجرای ساماندهی گلزار شهدا، فرهنگ ایثار و شهادت گسترش می‌یابد و نگرش مردم به آن مثبت می‌شود. سعیدی رضوانی، موسوی مشهدی و باغگلی (۱۳۸۹) در پژوهش خود تحت عنوان نگرش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به موضوع شهادت و الگوی آماری - احتمالی برای جامعه آماری به این نتیجه رسیدند که دانشجویان در سه حوزه‌ی شهادت‌طلبی، نگاه به دفاع مقدس و الگوپذیری از شهدا به سطح مطلوب نرسیده‌اند. تحلیل رگرسیون چندمتغیره نیز نشان داد که از بین عوامل مورد بررسی، تنها هویت دینی و هویت ملی قادر به پیش‌بینی نگرش افراد به شهادت هستند؛ در این زمینه هویت دینی از قدرت پیش‌بینی بیشتری نسبت به هویت ملی برخوردار است.

عرفانی و صفایی (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان «تعیین موانع و راه کارهای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه»، به این نتیجه رسیدند که از جمله عمده‌ترین موانع ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه به ترتیب عبارت‌اند از (۱) عملکرد ضعیف برخی از مسئولین و مدیران جامعه در خصوص ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، (۲) عدم گزینش افراد توانمند و با استعداد علمی و اخلاقی در زمینه‌ی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، (۳) عدم هماهنگی بین نهادهای ترویج‌کننده فرهنگ ایثار و شهادت. همچنین از جمله عمده‌ترین راه کارهای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت به ترتیب عبارت‌اند از (۱) به کارگیری فناوری مناسب مانند اینترنت و ماهواره برای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، (۲) شفاف‌سازی و رفع ابهام میان ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها برای جوانان، (۳) استفاده هر چه بیشتر از جوانان جهت ترویج این فرهنگ.

شیخی (۱۳۸۷) در طرح پژوهشی خود به بررسی میزان اثربخشی مراسم تکریم شهدا در جامعه و نوع نگرش مردم نسبت به این مراسم پرداخته است. در این پژوهش پیمایشی، نقش این مراسم‌ها و کیفیت بخشی آن در ارتقاء سطح بینش و دانش نسل جوان و اثربخشی آن مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که برگزاری مراسم تکریم در نگرش مردم نقش بسیار زیادی داشته است.

حمیدی (۱۳۸۷)؛ به نقل از شاه‌نوروزی و همکاران، (۱۳۹۶) در بررسی الگوهای به کارگیری شده در کشور فرانسه برای تکریم رزمندگان و سربازانی که برای کشورشان جنگیده‌اند و همچنین نقش هسته‌های مقاومت در زمان اشغال توسط آلمان، به مقوله‌ی جنگ، ایثار، شهادت و جانبازی

در کشور فرانسه پرداخته است. در این تحقیق، تکریم و توجه ایثارگری به عنوان یک موضوع ملی در فرانسه مورد توجه است و شیوه‌هایی چون بنای یادبود سرباز گمنام، تندیس رزمندگان، بناهای یادبود، حمایت‌های مادی و معنوی از رزمندگان و سربازان را در راستای ترویج و تکریم از مقاومت مردم فرانسه مؤثر دانسته است. معنوی‌پور (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیرگذاری تبلیغات انجام شده بر افکار، احساسات و رفتارهای افراد جامعه پیرامون شهید و شهادت»، زمینه‌ی اثرگذاری آن به منظور ارائه راه کارهای اثربخشی بر افکار مخاطبین را مورد بررسی قرار داده است. یافته‌های این پژوهش که به صورت پیمایشی و نمونه‌گیری تصادفی ۵۰۰۰ نفر از شهروندان استان‌های مختلف کشور انجام شده است نشان می‌دهد که تصاویر شهید بیشترین سهم را در جذب مخاطب داشته؛ ولی این تأثیر بر رفتار نبوده بلکه بیشتر بر ابعاد عاطفی، احساسی و شناختی تأثیر داشته است. یافته‌های مذکور همچنین تأکید دارد که بایستی تبلیغات شهری و دیواری تصاویر شهید و دفاع مقدس با جنبه‌های هنری و جذاب و خلاقیت همراه بوده تا اثربخشی آن افزایش یابد. میلانی (۱۳۸۴) در بررسی چگونگی الگو گرفتن از شهید توسط جوانان و نوجوانان میزان الگوپذیری از شهید را در بین آن‌ها معنادار نشان داده است.

عباسپور (۱۳۸۳) در بررسی روش‌های مختلف ترویج فرهنگ ایثار و شهادت و زنده نگه داشتن یاد و نام شهید و ایثارگران از سوی دستگاه‌های مختلف، با جامعه آماری ۶۰۰ نفر از ده استان به این نتیجه رسیده است که ساختار برنامه‌بودجه و نیروی انسانی سازمانی از عوامل مؤثر بر ترویج فرهنگ ایثار و شهادت است. استفاده از کتاب‌های درسی، اینترنت و رسانه‌های جمعی و تلویزیون نیز در این رابطه معنادار می‌باشد. اسدی (۱۳۸۳) در بررسی روش‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در بین جوانان شهرستان شیروان معتقد است که بین فرهنگ ایثار و شهادت با عوامل زیر رابطه معنادار وجود دارد: دعا خواندن و نماز خواندن، نشر کتاب، اردوها، موزه‌ها، مسابقات هنری، بازنگری خاطرات، پخش برنامه‌های تلویزیونی، تابلوهای شهری و رعایت حجاب، پایبندی به اعتقادات دینی و بازگویی خاطرات جنگ. معدنی (۱۳۸۳) در بررسی عوامل و موانع ترویج فرهنگ شهادت با نمونه ۲۱۱ نفری، نقش رادیو و تلویزیون، کتاب‌های درسی، تعداد کتاب‌های خریداری شده و تعداد فیلم‌های مورد مشاهده را در تقویت روحیه ایثارگری معنادار نشان داده است. درفشی (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان نقش رسانه‌های گروهی در ترویج فرهنگ

شهادت به معنادراری نقش رسانه‌ها مثل روزنامه‌ها، فیلم‌های سینمایی و مستند و برنامه‌های تجلیل از خانواده شهدا در ترویج فرهنگ شهادت پی برده است. پورفلاح (۱۳۸۱) در بررسی مقایسه میزان تأثیرپذیری جامعه از فرهنگ شهادت‌پروری دانش‌آموزان پسر و دختر پایه‌ی سوم متوسطه‌ی استان گیلان و با تعداد نمونه ۴۰۵ نفر به این نتیجه دست یافته است که بین شغل پدر و تأثیرپذیری دانش‌آموزان از فرهنگ شهادت رابطه وجود دارد. عباسپور (۱۳۸۰) در بررسی تأثیر مساجد بر شهادت‌طلبی و ایثارگری و گرایش به ارزش‌های اسلامی نمونه‌ی ۶۱۸ نفری را برگزیده و به این نتیجه رسیده است که ۸۱ درصد شهدا در مساجد حضور داشته‌اند و نقش مساجد در این زمینه معنادار است. مکوند حسینی (۱۳۷۹) در طرح مطالعاتی نظرخواهی از مسئولین بنیاد شهید و اساتید دانشگاه درباره طرح ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، سؤالات زیادی را در خصوص راه‌کارهای تقویت و نهادینه کردن فرهنگ ایثار و شهادت مطرح شمرده که راه‌کارهای تربیتی و اجتماعی مهم‌ترین این راه‌کارها بوده‌اند. بسندیده و شابهاری (۱۳۷۸) در بررسی میزان تأثیرگذاری گنجینه شهدا در تغییر نگرش دانش‌آموزان به این نتایج دست یافته‌اند که ۶۲ درصد از بازدیدکنندگان از موزه شهدا، خواهران و بقیه آن‌ها پسر بوده‌اند. همچنین این گنجینه‌ها در تغییر نگرش‌های هنری و اجتماعی و مذهبی دختران مؤثر بوده است و در پسران باعث تغییر در نگرش‌های نظری، اقتصادی و سیاسی شده است.

طاووسی (۱۳۷۵) نیز نقش تبلیغات را در تقویت روحیه ایثارگری معنادار نشان داده است. لابرز و ملومن^۱ (۲۰۱۶) در تحقیقی با عنوان نقش و جایگاه اجتماعی بناهای یادبود جنگ که به صورت کیفی و انجام مصاحبه در پایتخت هلند و بین تعدادی از دانش‌آموزان و اولیای ایشان انجام داده‌اند، ضمن بررسی نقش این بناها به کاربرد ملی‌گرایانه آن نیز پرداخته‌اند. نتایج یافته‌های آنان نشان داده که بناهای یادبود در شهر توانسته است نگرش بازدیدکنندگان را تحت تأثیر قرار دهد و در نگرش دانش‌آموزان و متعاقب آن رفتار آنان به منظور تثبیت هویت ملی و مشارکت همه‌جانبه برای پاسداشت این روز اثر گذاشته و احساس وطن‌پرستی را افزایش دهد. دراوزسکی^۲ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «پیامدهای پنهان باقی‌مانده از جنگ»، در دوران جنگ جهانی در کشور

1. Lubbers & Meuleman
2. Drozdzewski

لهستان به منظور اخذ درجه دکترای خود و برای ثبت و ضبط خاطرات دوران جنگ با استفاده از روش کیفی و انجام مصاحبه به بررسی نتایج پنهان و آثار باقی مانده از جنگ در افکار و اندیشه های مردم کشورش پرداخته است. یافته های پژوهش او نشان داده که این خاطرات بخشی از فرهنگ و هویت فرهنگی یک کشور بوده و خاطره نیست، بلکه تجربه ای برای زیستن بهتر و فرهنگ متعالی است که بایستی حفظ شود.

ادبیات نظری

تعریف فرهنگ

تعریف روشن و مورد توافق در مورد فرهنگ وجود ندارد. به طور کلی می توان گفت که فرهنگ مجموعه ای پیچیده از علوم، دانش ها، هنرها، افکار، اعتقادات، آداب، سنن و قوانین اجتماعی و مقررات هستند که بر جامعه حاکم است و مورد پذیرش اعضای آن می باشد (بیرو، ۱۳۷۰، ص ۷۷). بنابراین فرهنگ عبارت است از مجموعه ویژگی های معنوی، فکری و احساسی متمایزی که مختص یک جامعه یا گروه اجتماعی است؛ اما یکی از معروف ترین این تعاریف، تعریف تایلور است. از نظر او فرهنگ عبارت است از مجموعه درهم تنیده ای از ارزش ها، هنجارها، آداب و رسوم، اخلاقیات، قانون و هر آنچه که انسان به عنوان عضوی از جامعه کسب می کند. به عبارت دیگر، فرهنگ فعل و انفعالاتی است که مبتنی بر فطرت در روان انسان صورت می گیرد (شهرویی، ۱۳۸۵).

مفهوم ایثار و شهادت

واژه ی شهید به معنای شاهد، گواه و کشته شده در راه خدا آمده است. شهید از ریشه ی «شهد» در لغت عرب با مشتقات متعدد در اصل معنی حاضر بودن در یک محل (نقطه مقابل غایب بودن) است. همچنین به معنی کسی که چیزی را با چشم خود دیده و کسی که آنچه را دیده بیان می کند، آمده است. این واژه در قرآن کریم ۴۵ مرتبه به معنای حضور در یک محل، گواهی و علم به چیزی، اقرار و اعتراف، مشاهده و دیدار، به دست آمدن و حاصل شدن چیزی و آماده به خدمت بودن آمده است.

شهادت یعنی کشته شدن در راه خدا، آن که به شهادت دست یافته و در راه خدا کشته شده است (انوری، ۱۳۸۱) شهادت مرگ آگاهانه در راه هدف مقدس است. عملی آگاهانه و اختیاری است و شهیدان شمع محفل بشریت هستند (مطهری، ۱۳۷۶). شهادت بالاترین و آخرین مرحله از خودگذشتگی و ایثار است. جان را در کف خود قرار دادن و در راه هدف متعالی فدا نمودن است و جوهره آن عاشقی، مختار، با اراده و هدفمند بودن است. صفات متجلی در شهیدان ترسیدن از مرگ، شفقت، آزادمنشی، ایمان و پرهیز از شهوت طلبی، ثبات قدم و صداقت در عمل می باشد (اسفندیاری، ۱۳۸۰).

ایثار که یک واژه عام است، در همه مکتبها و فرهنگها وجود دارد؛ اما در اسلام مفهوم آن از یک برتری خاصی برخوردار است و به هر تلاش، فداکاری، بخشش و جایگزینی را ایثار گفته نمی شود؛ بلکه ایثار در اسلام، دارای پیش زمینه ای چون اخلاص در راه خدا است. ایثار به معنای بذل، گذشت کردن از حق خود برای دیگران، نفع دیگری یا دیگران را بر خود ترجیح دادن است (انوری، ۱۳۸۱). همچنین به معنای غرض دیگران را بر خود مقدم داشتن، برگزیدن و منفعت غیر را بر خود مقدم داشتن که کمال درجه سخاوت است، بکار رفته است (دهخدا، ۱۳۵۲). ایثار در لغت به معنی «برگزیدن، عطا کردن، غرض دیگران بر غرض خویش مقدم داشتن، منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم داشتن» (دهخدا، ۱۳۵۲، ص ۳۱۶۶) و شهادت یعنی «مجموعه باورها، آگاهی ها، آداب و اعتقادات و اعمالی که موجب وصول انسان به عالی ترین درجه کمال، یعنی مرگ آگاهانه در راه خدا می شود.» (معدنی، ۱۳۸۷، ص ۲۹).

کلمه ایثار باب افعال از ماده «آثر، یوثر» به معنای او را بر خود برگزید و برتری داد، است (جر، ۱۳۶۳، ص ۵۶) این کلمه به معنای بذل و بخشش، ترجیح دادن بعضی بر بعضی دیگر، گذشت کردن از حق خود برای دیگران نیز آمده است. (دهخدا، ۱۳۵۲، ص ۳۱۶۶) علامه مهدی نراقی در جامع السعادات می فرماید:

«برترین درجات جود و سخا ایثار است و آن عبارت است از جود و بخشش مال با وجود نیاز و احتیاج به آن. خدای سبحان در مدح اهل ایثار می فرماید: «وَيُؤْتِرُونَ عَلِيَانُفْسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ

خَصَّاصَه» (حشر/۹) و آنان را بر خود مرجح می دارند، اگرچه خود نیازمند باشند و رسول خدا (ص) فرمود: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ اشْتَهَى شَهْوَةً فَرَدَّ شَهْوَتَهُ وَ آثَرَ عَلَى نَفْسِهِ عَفْرَكَهُ» هر مردی که چیزی را بخواهد و خود را از آن خواهش نگاه دارد و دیگری را بر خود ترجیح دهد، آمرزیده می شود» (نراقی، ۱۳۸۴، ص ۱۶۳).

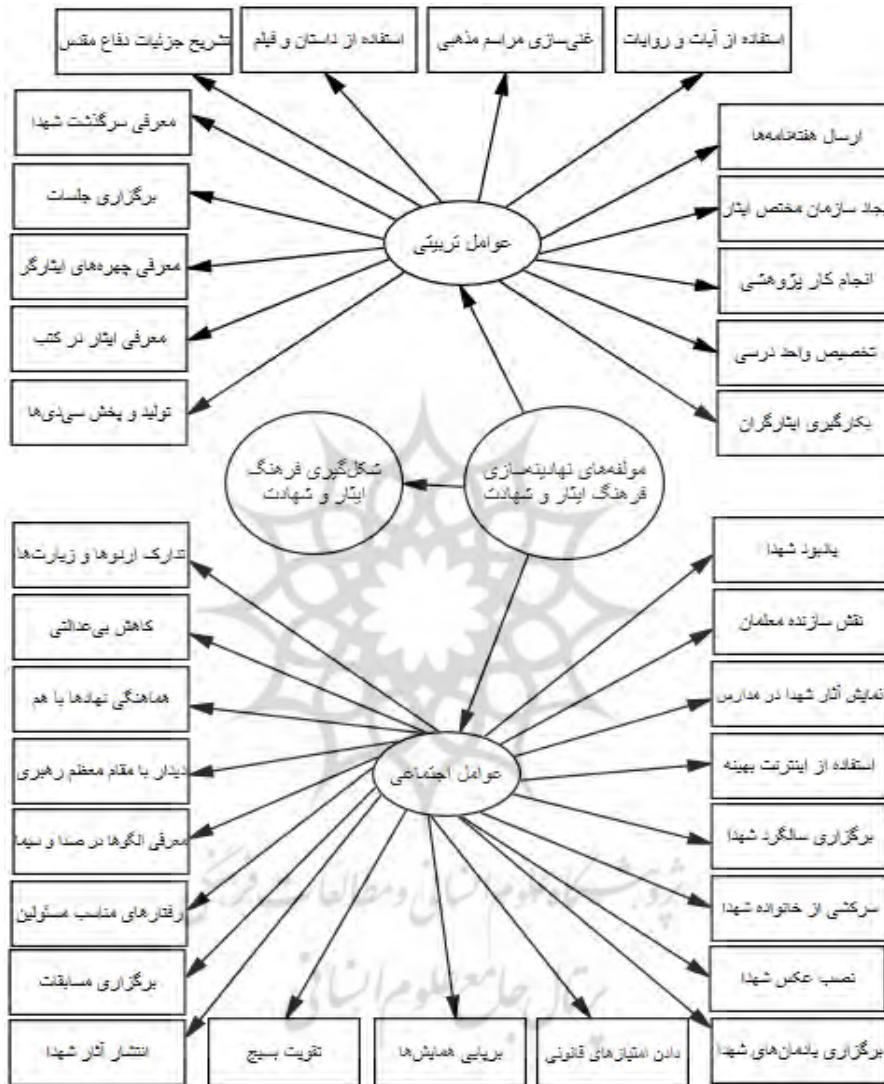
بنابراین ایثار گاهی با بذل مال یا کار و تلاش بیشتر انجام می گیرد و در بعضی موارد ایثار با نثار جان در راه خدا صورت می گیرد که شهادت نام دارد. «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ». (بقره /۲۰۷) در میان مردم کسانی هستند که در جستجوی خوشنودی خدا از جان خویش می گذرند. اهل بیت و شیعیان آنها همواره کوشیده اند تا حد امکان از این فضیلت پاسداری کنند.

تعریف فرهنگ شهادت

تعاریف متعددی از فرهنگ شهادت شده است. فرهنگ شهادت عبارت است از «مجموعه آگاهی ها، باورها، آداب و اعتقادات و اعمالی که موجب وصل انسان به عالی ترین و بالاترین درجهی کمال، یعنی مرگ آگاهانه در راه خدا می گردد». هرگونه آثار باقی مانده از شهدا دربارهی شهادت و شهید، سیره، روش و پیام شهیدان و بالاخره تربت پاک و مقدس آنان بخشی از این فرهنگ می باشد؛ فرهنگ شهادت عبارت است از: «تعیین عاشقانه ای که انسان دنیوی را در عبور از حیات مادی به حیات معنوی لقاء الله می رساند.» (معدنی، ۱۳۸۷، ص ۲۲).

تعریف نهایی: فرهنگ شهادت عبارت است از «آثار باقی مانده از شهید، اعم از غیرمادی (معنوی) مثل باورها، اعتقادات، رفتارها و اهداف و دیگر وجوه معنوی و الهی شهید که الهام گرفته از قرآن و معصومین (ع) می باشد و آثار مادی آن که عبارت اند از تربت پاک شهید، وسایل شخصی، اسامی خیابان ها، مراسم مربوط به شهید، آثار مکتوب و کلاً هر آن چیزی که قابل مشاهده و لمس بوده و یادآور شهید باشد.»

مدل پژوهش

مدل مفهومی مؤلفه‌های نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت از دیدگاه دانش‌آموزان پایه سوم متوسطه استان همدان

جدول ۱. منابع الگوی مفهومی تحقیق

منبع	شاخص‌ها	مؤلفه‌ها
شاه‌نوروزی و همکاران ۱۳۹۶؛ عرفانی و صفایی، ۱۳۸۹؛ آرمند، ۱۳۸۴؛ حیدری، ۱۳۸۴؛ رحیم‌زاده، ۱۳۸۴؛ اسدی، ۱۳۸۳؛ عباسپور، ۱۳۸۳؛ بابازاده، ۱۳۸۲؛ کریمی‌نیا، ۱۳۸۰؛ سلیمانی، ۱۳۷۹	«استفاده از آیات و روایات مربوط به ایثار و شهادت در کتب درسی»؛ «غنی سازی مراسم مذهبی و برنامه ریزی جهت سلسله مباحث و سخنرانی‌های نظام‌دار در مساجد، حسینیه‌ها و دعوت از صاحب‌نظران حوزه و دانشگاه»؛ «استفاده از داستان‌ها و نمایش‌ها و فیلم‌ها و نقاشی‌ها»؛ «تشریح جزئیات دفاع مقدس و تقویم آن در نشریات صداوسیما»؛ «معرفی سرگذشت شهدا و مقاله‌هایی که در آن‌ها به تبیین جایگاه شهدا منطبق با فهم دانش‌آموزان می‌پردازد»؛ «برگزاری جلساتی که در آن برای دانش‌آموزان فرصت پرسش و پاسخ در مورد ایثار و شهادت فراهم باشد»؛ «معرفی چهره‌های معروف ایثار و شهادت در کتاب‌های درسی و رمان‌ها»؛ «قرار دادن محتوای فرهنگ ایثار و شهادت در کتب درسی»؛ «تولید و پخش سی‌دی‌هایی که محتوای آن‌ها مربوط به بازی‌هایی است که فرهنگ شهادت را نشان می‌دهد»؛ «ارسال هفته‌نامه‌ها و ماهنامه‌ها یا سالنامه‌های مرتبط با ایثار و شهادت به مدارس و تخصیص هر کدام به‌طور مجزا به هر دانش‌آموز»؛ «تشکیل یک سازمان که تنها وظیفه آن ترویج فرهنگ ایثار و شهادت باشد»؛ «انجام کارهای پژوهشی در مورد ابعاد گوناگون زندگی شهدا و جانبازان»؛ «تخصیص یک واحد درسی در سطح دبیرستان و گنجاندن ویژگی‌های فرهنگ ایثار و شهادت و الگوهای این فرهنگ در آن»؛ «به کارگیری آزادگان، جانبازان و خانواده‌های شهدا در کار تدریس در سطوح مختلف دبیرستان»	تربیتی
سبحانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۶؛ صفایی و مرادی شهباز، ۱۳۹۶؛ عرفانی و صفایی، ۱۳۸۹؛ احمدی، ۱۳۸۴؛ معدنی، ۱۳۸۴؛ اسدی، ۱۳۸۳؛ میلانی، ۱۳۸۳؛ درفشی، ۱۳۸۳؛ عباسپور، ۱۳۸۳؛ کریمی‌نیا، ۱۳۸۰؛ عشقی‌مطلق، ۱۳۸۰؛ پسندیده و شابهاری، ۱۳۷۰	«تدارک اردوهای زیارتی و سیاحتی رایگان برای دانش‌آموزان و ایراد سخنرانی‌های مرتبط با فرهنگ ایثار و شهادت در این اردوها»؛ «کاهش بی‌عدالتی توسط مسئولین و ساده‌زیستی آن‌ها»؛ «هماهنگی نهادها و سازمان‌ها با یکدیگر در این رابطه»؛ «دیدار سالانه دانش‌آموزان با مقام معظم رهبری»؛ «معرفی الگوهای ایثار و شهادت در صداوسیما»؛ «برگزاری مسابقاتی با محتوای ایثار و شهادت و تعیین جوایز ارزنده برای آن‌ها در سطح دبیرستان»؛ «رفتارهای متناسب با فرهنگ ایثار مسئولین»؛ «ثبت و ضبط و انتشار و نمایش آثار بجا مانده از شهدا»؛ «تخصیص مکان‌هایی از شهر برای یادبود شهدای گمنام و برگزاری مراسم دعا و نماز به‌صورت منظم در آن‌ها»؛ «تقویت بسیج دانش‌آموزی و استفاده از نیروهای متخصص فرهنگ ایثار و شهادت در آن»؛ «توجه به نقش معلمان به عنوان الگوهای ایثار و شهادت»؛ «تخصیص جایگاهی خاص و مناسب در مدارس و نمایش آثار شهدا در آن مکان‌ها»؛ «استفاده از اینترنت جهت دسترسی آسان به نیازمندی افراد در مورد فرهنگ ایثار و شهادت»؛ «برپایی همایش‌هایی که در آن‌ها ایثارگران نمونه به معرفی چگونگی موفقیت خود می‌پردازند»؛ «برگزاری سالگرد شهدا توسط خانواده‌های آن‌ها و کمک مالی سازمان‌های ذی‌ربط به منظور چاپ عکس و بروشور و وصیت‌نامه شهدا و پخش آن‌ها در مراسم سالگرد و نیز دعوت از افراد جوان و نوجوان به‌طور خاص جهت شرکت در این مراسم»؛ «سرکشی از خانواده‌های شهدا و ایثارگران»؛ «برگزاری یادواره‌های و یادمان‌های شهدا در هر محله»؛ «نصب عکس‌های شهدا به‌صورت بزرگ در اماکن شلوغ شهر»؛ «ارائه امتیازهای قانونی به کسانی که در زمینه فرهنگ ایثار و شهادت فعالیت می‌کنند»	اجتماعی

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع و اهداف پژوهش، توصیفی - پیمایشی انتخاب شد. جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه دانش آموزان پایه‌ی سوم دوره‌ی متوسطه‌ی دوم استان همدان در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵، به تعداد ۳۱۱۴۶ نفر بودند که با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۴۵۰ نفر تعیین و با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی به شرح جدول ذیل انتخاب شدند.

جدول ۲. جامعه آماری و حجم نمونه پژوهش

نام شهر	تعداد دبیرستان	تعداد دانش آموز	درصد نمونه	تعداد نمونه
همدان	۱۳۴	۱۲۲۱۲	۳۳/۹	۱۵۲
نهاوند	۵۱	۳۶۵۶	۱۰/۲	۴۷
ملایر	۶۵	۴۳۴۶	۱۲/۱	۵۵
کبودرآهنگ	۲۹	۱۵۰۳	۴/۲	۱۹
فامنین	۱۷	۴۷۳	۱/۳	۶
تویسرکان	۴۰	۱۸۰۱	۵	۲۲
بهار	۳۱	۱۱۸۱	۳/۳	۱۵
اسدآباد	۳۸	۱۸۳۱	۵/۱	۲۳
جوکار	۱۱	۳۸۴	۱/۱	۵
خزل	۱۲	۵۸۷۸	۱۶/۳	۷۳
رزن	۱۵	۷۰۹	۲	۹
سامن	۱۴	۴۴۷	۱/۲	۵
سرد رود	۸	۳۶۶	۱	۴
قروه	۱۴	۵۰۹	۱/۴	۶
قلقل رود	۱۰	۲۰۳	۰/۰۶	۳
قهاوند	۸	۲۱۹	۰/۰۶	۳
گل تپه	۹	۲۵۹	۰/۰۷	۳
جمع کل	۵۰۶	۳۵۹۷۷	۰/۱۰۰	۴۵۰

ابزار اندازه گیری

در پژوهش حاضر برای بررسی و تدوین راه کارهای نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. این پرسشنامه دارای دو خرده مقیاس و ۳۳ گویه است. برای احراز روایی پرسشنامه از روایی محتوایی و احراز پایایی آن از ضریب آلفای کرانباخ استفاده شد که ضریب آن برابر ۰/۸۴ به دست آمد و این حاکی از پایایی نسبتاً مناسب پرسشنامه می باشد.

یافته ها و تحلیل

داده های پژوهش حاضر با استفاده از آماره های توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار) و استنباطی (آزمون t تک نمونه ای) در محیط نرم افزار spss نسخه ۲۲ تجزیه و تحلیل شد.

الف. تحلیل توصیفی

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد و میانگین گویه های مربوط به راه کارهای تربیتی و اجتماعی مؤثر بر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه های راه کارهای تربیتی
۳/۵۹	۱۳۹	۱۱۶	۱۰۴	۵۶	۳۵	۱. معرفی چهره های معروف ایثار و شهادت در کتاب های درسی و رمان ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۰/۹	۲۵/۸	۲۳/۱	۱۲/۴	۷/۸	درصد
۳/۸۴	۱۳۲	۱۷۰	۱۰۴	۳۴	۱۰	۲. استفاده از داستان ها و نمایش ها و فیلم ها و نقاشی ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۹/۳	۳۷/۸	۲۳/۱	۷/۶	۲/۲	درصد
۳/۵۷	۱۳۳	۱۱۰	۱۲۲	۵۰	۳۵	۳. قرار دادن محتوای فرهنگ ایثار و شهادت در کتب درسی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۹/۶	۲۷/۱	۲۴/۴	۱۱/۱	۷/۸	درصد
۳/۷۸	۱۳۴	۱۴۸	۱۲۰	۳۱	۱۷	۴. تشریح جزئیات دفاع مقدس و تقویم آن در نشریات صدا و سیما در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۲/۹	۲۹/۸	۲۶/۷	۶/۹	۳/۸	درصد

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه‌های راه کارهای تربیتی
۴/۱۱	۲۰۹	۱۲۷	۷۹	۲۵	۱۰	۵. استفاده از آیات و روایات مربوط به ایثار و شهادت در کتب درسی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۴۶/۴	۲۸/۲	۱۷/۶	۵/۶	۲/۲	درصد
۳/۰۸	۸۹	۸۶	۱۱۲	۹۴	۶۹	۶. به کارگیری آزادگان، جانبازان و خانواده‌های شهدا در کار تدریس در سطوح مختلف دبیرستان در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۱۹/۸	۱۹/۱	۲۴/۹	۲۰/۹	۱۵/۳	درصد
۳/۵۴	۱۲۸	۱۱۸	۱۱۳	۶۳	۲۸	۷. تولید و پخش سی‌دی‌های که محتوای آن‌ها مربوط به بازی‌هایی باشد که فرهنگ شهادت را نشان می‌دهد در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۸/۴	۲۶/۲	۲۵/۱	۱۴	۶/۲	درصد
۳/۹۲	۱۷۴	۱۲۲	۱۱۲	۳۱	۱۱	۸. غنی‌سازی مراسم مذهبی و برنامه‌ریزی جهت سلسله میااحت و سخنرانی‌های نظام‌دار در مساجد، حسینیه‌ها و دعوت از صاحب‌نظران حوزه و دانشگاه جهت انجام این کار در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۸/۷	۲۷/۱	۲۴/۹	۶/۹	۲/۴	درصد
۳/۴۸	۱۰۹	۱۲۸	۱۱۶	۶۴	۳۳	۹. انجام کارهای پژوهشی در مورد ابعاد گوناگون زندگی شهدا و جانبازان در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۸/۳	۲۵/۷	۲۴/۱	۱۴/۳	۷/۶	درصد
۳/۷۱	۱۳۹	۱۴۰	۱۲۲	۳۰	۱۹	۱۰. معرفی سرگذشت شهدا و مقاله‌هایی که در آن‌ها به تبیین جایگاه شهدا منطبق با فهم دانش‌آموزان می‌پردازد در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۱/۱	۳۰/۹	۲۷/۱	۶/۷	۴/۲	درصد
۳/۵۱	۱۱۰	۱۲۵	۱۲۸	۶۱	۲۶	۱۱. ارسال هفته‌نامه‌ها و ماهنامه‌ها یا سالنامه‌های مرتبط با ایثار و شهادت به مدارس و تخصیص هر کدام به‌طور مجزا به هر دانش‌آموز در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۸/۴	۲۷/۸	۲۴/۴	۱۳/۶	۵/۸	درصد

شناسایی راه کارهای مؤثر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس از نظر دانش آموزان پایه سوم ...

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه های راه کارهای تربیتی
۳/۵۱	۱۰۷	۱۲۲	۱۲۴	۵۹	۳۸	۱۲. تشکیل یک سازمان که تنها وظیفه آن ترویج فرهنگ ایثار و شهادت باشد در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۳/۸	۲۷/۱	۲۷/۶	۱۳/۱	۸/۴	درصد
۳/۱۰	۹۷	۹۶	۱۰۲	۶۶	۸۹	۱۳. تخصیص یک واحد درسی در سطح دبیرستان و گنجاندن ویژگی های فرهنگ ایثار و شهادت و الگوهای این فرهنگ در آن در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۱/۶	۲۱/۳	۲۲/۷	۱۴/۷	۱۹/۸	درصد
۳/۷۵	۱۶۰	۱۱۰	۱۰۸	۵۴	۱۸	۱۴. برگزاری جلساتی که در آن برای دانش آموزان فرصت پرسش و پاسخ در مورد ایثار و شهادت فراهم باشد در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۵/۶	۲۴/۴	۲۴	۱۲	۴	درصد
۳/۶۱	۱۳۲/۸۶	۱۲۲/۷۱	۱۱۱/۸۶	۵۱/۲۸	۳۱/۲۸	مجموع عوامل تربیتی
	۳۰/۳۴	۲۷/۰۲	۲۴/۲۶	۱۱/۴۱	۶/۹۶	میانگین درصد
۳/۸۲	۱۵۴	۱۳۶	۱۰۵	۳۹	۱۶	۱۵. رفتارهای متناسب با فرهنگ ایثار مسئولین در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۴/۲	۳۰/۲	۲۳/۳	۸/۷	۳/۶	درصد
۴/۰۶	۲۰۳	۱۳۱	۷۴	۲۸	۱۴	۱۶. هماهنگی نهادها و سازمان ها با یکدیگر در این رابطه در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۴۵/۱	۲۹/۱	۱۶/۴	۶/۲	۳/۱	درصد
۳/۹۸	۱۷۰	۱۶۶	۶۵	۳۴	۱۵	۱۷. معرفی الگوهای ایثار و شهادت در صداوسیما در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۷/۸	۳۶/۹	۱۴/۴	۷/۶	۳/۳	درصد
۳/۵۷	۱۳۱	۹۹	۱۲۳	۶۳	۳۴	۱۸. سرکشی از خانواده های شهدا و ایثارگران در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۱/۳	۲۲	۲۷/۳	۱۱/۸	۷/۶	درصد
۳/۷۸	۱۳۴	۱۴۸	۱۲۰	۳۱	۱۷	۱۹. ثبت و ضبط و انتشار و نمایش آثار بجا مانده از شهدا در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۹/۸	۳۲/۹	۲۶/۷	۶/۹	۳/۸	درصد

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه‌های راه کارهای تربیتی
۳/۵۹	۱۳۳	۱۱۴	۱۱۲	۶۳	۲۸	۲۰. برپایی همایش‌هایی که در آن‌ها اینارگران نمونه به معرفی چگونگی موفقیت خود می-پردازند در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۰	۲۵/۳	۲۴/۹	۱۳/۶	۶/۲	فراوانی
۳/۶	۱۳۹	۱۲۴	۸۹	۶۴	۳۴	۲۱. استفاده از اینترنت جهت دسترسی آسان به نیازمندی افراد در مورد فرهنگ ایثار و شهادت در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۰/۹	۲۷/۶	۱۹/۸	۱۴/۲	۷/۶	فراوانی
۴/۴۲	۳۰۵	۷۰	۴۸	۱۴	۱۳	۲۲. تدارک اردوهای زیارتی و سیاحتی رایگان برای دانش‌آموزان و ایراد سخنرانی-های مرتبط با فرهنگ ایثار و شهادت در این اردوها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۶۷/۸	۱۵/۶	۱۰/۷	۳/۱	۲/۹	فراوانی
۳/۹۵	۱۸۶	۱۲۳	۹۰	۳۶	۱۵	۲۳. برگزاری مسابقاتی که محتوای آن‌ها در مورد ایثار و شهادت باشد و تعیین جوایز ارزنده برای آن‌ها در سطح دبیرستان در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۴۱/۳	۲۷/۳	۲۰	۸	۳/۳	فراوانی
۳/۶۲	۱۳۷	۱۲۲	۱۱۴	۴۰	۳۷	۲۴. نقش معلمان به عنوان الگوهای ایثار و شهادت در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۰/۴	۲۷/۱	۲۵/۳	۸/۹	۸/۲	فراوانی
۴/۰۹	۲۳۲	۱۰۵	۶۲	۲۵	۲۶	۲۵. کاهش بی‌عدالتی توسط مسئولین و ساده-زیستی آن‌ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۵۱/۶	۲۳/۳	۱۳/۸	۵/۶	۵/۸	فراوانی
۳/۷	۱۳۷	۱۲۴	۱۳۱	۳۴	۲۴	۲۶. تقویت بسیج دانش‌آموزی و استفاده از نیروهای متخصص فرهنگ ایثار و شهادت در آن در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۰/۴	۲۷/۶	۲۹/۱	۷/۶	۵/۳	فراوانی
۳/۳	۱۰۲	۱۲۲	۱۰۳	۵۸	۶۵	۲۷. ارائه امتیازهای قانونی به کسانی که در زمینه فرهنگ ایثار و شهادت فعالیت می‌کنند در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۲/۷	۲۷/۱	۲۲/۹	۱۲/۹	۱۴/۴	فراوانی

شناسایی راه کارهای مؤثر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس از نظر دانش آموزان پایه سوم ...

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه های راه کارهای تربیتی
۳/۵۲	۱۲۷	۱۲۱	۹۹	۶۶	۳۷	۲۸. نصب عکس های شهدا به صورت بزرگ در اماکن شلوغ شهر در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۸/۲	۲۶/۹	۲۲	۱۴/۷	۸/۲	درصد
۳/۷۳	۱۵۰	۱۱۶	۱۱۳	۵۵	۱۶	۲۹. تخصیص مکان هایی از شهر برای یادبود شهدای گمنام و برگزاری مراسم دعا و نماز به صورت منظم در آن ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۳/۳	۲۵/۸	۲۵/۱	۱۲/۲	۳/۶	درصد
۳/۵۶	۱۱۷	۱۳۷	۱۱۱	۵۳	۳۲	۳۰. برگزاری یادواره های و یادمان های شهدا در هر محله در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۶	۳۰/۴	۲۴/۷	۱۱/۸	۷/۱	درصد
۳/۵۸	۱۳۵	۱۱۰	۱۱۸	۵۹	۲۸	۳۱. برگزاری سالگرد شهدا توسط خانواده های آن ها و کمک مالی سازمان های ذی ربط به منظور چاپ عکس و بروشور و وصیت نامه شهدا و پخش آن ها در مراسم سالگرد و نیز دعوت از افراد جوان و نوجوان به طور خاص جهت شرکت در این مراسم در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۳۰	۲۴/۴	۲۶/۲	۱۳/۱	۶/۲	درصد
۳/۶۱	۱۱۲	۱۵۰	۱۱۸	۴۴	۲۶	۳۲. تخصیص جایگاهی خاص و مناسب در مدارس و نمایش آثار شهدا در آن مکان ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۲۴/۹	۳۳/۳	۲۶/۲	۹/۸	۵/۸	درصد
۴/۰۲	۱۹۲	۱۶۸	۳۳	۲۵	۳۲	۳۳. دیدار سالانه دانش آموزان با مقام معظم رهبری در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است.
	۴۲/۷	۳۷/۳	۷/۳	۵/۶	۷/۱	درصد
۳/۷۷	۱۵۷/۶۸	۱۲۵/۵۷	۹۶/۲۱	۴۳/۷۳	۲۶/۷۸	مجموع عوامل اجتماعی
	۳۵/۱۸	۲۷/۹۰	۲۱/۳۷	۹/۵۹	۵/۹۵	

طبق جدول (۳) بیشترین میانگین در راه کارهای تربیتی (۴/۱۱) مربوط به گویه ۵ (استفاده از آیات و روایات مربوط به ایثار و شهادت در کتب درسی در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

مؤثر است) و کمترین میانگین (۳/۰۸) مربوط به گویه ۶ (به کارگیری آزادگان، جانبازان و خانواده‌های شهدا در کار تدریس در سطوح مختلف دبیرستان در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است) می‌باشد. ۱۸/۳۷ درصد پاسخ‌گویان معتقدند که راه کارهای تربیتی به میزان «کم» و «خیلی کم» مؤثرند. ۲۴/۲۶ درصد پاسخ‌گویان معتقدند راه کارهای تربیتی به میزان «متوسط» مؤثرند. ۵۷/۳۶ درصد پاسخ‌گویان معتقدند که راه کارهای تربیتی به میزان «زیاد» و «خیلی زیاد» مؤثرند. میانگین وزنی ۳/۶۱ از ۵ نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان همچنین معتقدند که راه کارهای تربیتی نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به میزان زیاد مؤثرند.

بیشترین میانگین در راه کارهای اجتماعی (۴/۴۲) مربوط به گویه ۲۲ (تدارک اردوهای زیارتی و سیاحتی رایگان برای دانش‌آموزان و ایراد سخنرانی‌های مرتبط با فرهنگ ایثار و شهادت در این اردوها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است) و کمترین میانگین (۳/۳) مربوط به گویه ۲۷ (ارائه امتیازهای قانونی به کسانی که در زمینه فرهنگ ایثار و شهادت کار می‌کنند در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است) می‌باشد. ۱۱/۵۴ درصد پاسخ‌گویان معتقدند که راه کارهای اجتماعی به میزان «کم» و «خیلی کم» مؤثرند. ۲۱/۳۷ درصد پاسخ‌گویان معتقدند راه کارهای اجتماعی به میزان «متوسط» مؤثرند. ۶۳/۰۸ درصد پاسخ‌گویان معتقدند که راه کارهای اجتماعی به میزان «زیاد» و «خیلی زیاد» مؤثرند. میانگین وزنی ۳/۷۷ از ۵ نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان همچنین معتقدند که راه کارهای اجتماعی نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به میزان زیاد مؤثرند.

ب. تحلیل استنباطی

سؤال اول پژوهش

از نظر دانش‌آموزان پایه‌ی سوم دوره‌ی متوسطه، راه کارهای تربیتی نهادینه‌سازی فرهنگ

ایثار و شهادت در مدارس به چه میزان مؤثرند؟

نظر به اینکه نرمال بودن توزیع نمرات به کمک آزمون «کالموگروف-اسمیرنوف» تأیید

گردید، از آزمون‌های «پارامتریک» و در اینجا از آزمون «t تک نمونه‌ای» استفاده شد.

جدول ۴. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای، مقایسه میانگین با میانگین فرضی (m=۳)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معناداری
۳	۳/۶۱	۱/۲۱	۱۰/۷۹	۴۴۹	۰/۰۰۱

نتایج جدول (۴) نشان می‌دهد که بر اساس تحلیل استنباطی، مقدار سطح معناداری برابر $p < 0/0001$ است و چون این مقدار کوچک تر از $0/01$ است، تفاوت مشاهده شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. به عبارت بهتر، پاسخ‌گویان معتقدند که راه کارهای تربیتی نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به میزان بیش از متوسط (زیاد) مؤثرند.

سؤال دوم پژوهش

از نظر دانش آموزان پایه‌ی سوم دوره‌ی متوسطه، راه کارهای اجتماعی نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به چه میزان مؤثرند؟

نظر به اینکه نرمال بودن توزیع نمرات به کمک آزمون «کالموگروف-اسمیرنوف» تأیید گردید، از آزمون‌های «پارامتریک» و در اینجا از آزمون «t تک نمونه‌ای» استفاده شد.

جدول ۵. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای، مقایسه میانگین با میانگین فرضی (m=۳)

میانگین فرضی	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معناداری
۳	۳/۷۷	۱/۱۹	۱۳/۸۲	۴۴۹	۰/۰۰۱

نتایج جدول (۵) نشان می‌دهد که بر اساس تحلیل استنباطی، مقدار سطح معناداری برابر $p < 0/0001$ است و چون این مقدار کوچک تر از $0/01$ است، تفاوت مشاهده شده از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. به عبارت بهتر، پاسخ‌گویان معتقدند که راه کارهای اجتماعی نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به میزان بیش از متوسط (زیاد) مؤثرند.

بحث و نتیجه گیری

یکی از رسالت‌ها و مسؤولیت‌ها در طول تاریخ در همه‌ی عصرها و همه‌ی تمدن‌ها و کشورها، انتقال ارزش‌های حاکم از جمله ارزش و مقام ایثار و شهادت به جامعه است. حفظ، تقویت، اعتلاء و انتقال ارزش‌های اصیل فرهنگی و دینی و باورهای مطلوب اجتماعی رفتارهای متعالی فردی و جمعی مانند نشاط و پویایی، عطوفت، استواری، عزم و تلاش از اساسی‌ترین رسالت‌های همگانی به حساب می‌آیند. هنگامی که فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه رواج و تقویت شود، شوق و شعفی در قلوب به وجود می‌آید که سبب مسابقه و رقابت بر سر کسب این مقام می‌شود. پیامبر گرامی اسلام (ص) با ترویج فرهنگ جهاد و شهادت توانست با جمع اندک مسلمانان اولیه، نصرت و یاری خداوند متعال را کسب کرده و با وارد آوردن بزرگ‌ترین ضربه‌ها به پیکره شرک، سبب تثبیت و گسترش سریع اسلام شود. با گسترش فرهنگ جهاد و شهادت طلبی است که لرزه بر اندام دشمنان می‌افتد و آنان را از نفوذ در دژهای اسلام ناامید می‌کند. پس تنها گسترش و رواج فرهنگ ایثار و شهادت است که استقرار عدل جهانی را به دنبال خواهد داشت و از سویی دیگر فاصله گرفتن از این فرهنگ یعنی ذلت و ضلالت جوامع و دور ماندن از قافله‌ی نور و هدایت.

در شرایط کنونی که دشمنان اسلام بی‌وقفه در تلاش‌اند تا ارزش‌های ایثارگری و شهادت را در بین جامعه به‌خصوص جوانان کم‌فروغ و بی‌اهمیت جلوه داده و آنان را از طریق رسانه‌های جمعی پیشرفته به سمت مادی‌گری و راحت‌طلبی سوق دهند؛ ترویج و تقویت فرهنگ شهادت و ارزش‌های ایثارگری و درونی کردن آن در بین این قشر از جامعه، امری لازم و ضروری به نظر می‌رسد. در این پژوهش، ضمن توجه به نقش مدارس در نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت، میزان تأثیر هر یک از راه‌کارهای تربیتی و اجتماعی از منظر دانش‌آموزان پایه‌ی سوم دوره‌ی متوسطه‌ی دوم استان همدان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. مشخص شد که پرورش آن‌ها، زمینه‌های روانی را برای عملیاتی ساختن فرهنگ ایثار و شهادت در ابعاد و سطوح گوناگون زندگی فراهم می‌سازد. توجه به راه‌کارهای تبیین شده به صورت پیوسته و زنجیره‌ای شکل، می‌تواند در شخصیت دانش‌آموزان مؤثر واقع شود و پیامدهایی را در ابعاد عاطفی، اجتماعی و معنوی سبک زندگی برای آنان پدید آورد. نتایج حاصل از سؤال‌های پژوهش نشان داد: ۱.

راه کارهای تربیتی با میانگین (۳/۶۱ از ۵) بر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به میزان زیاد مؤثرند. این یافته از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد نیز معنادار است. راه کارهای احصا شده بر حسب نمرات کسب شده به این ترتیب قرار می گیرند: «استفاده از آیات و روایات مربوط به ایثار و شهادت در کتب درسی»؛ «غنی سازی مراسم مذهبی و برنامه ریزی جهت سلسله مباحث و سخنرانی های نظام دار در مساجد، حسینیه ها و دعوت از صاحب نظران حوزه و دانشگاه»؛ «استفاده از داستان ها، نمایش ها، فیلم ها و نقاشی ها»؛ «تشریح جزئیات دفاع مقدس و تقویم آن در نشریات صداوسیما»؛ «معرفی سرگذشت شهدا و مقاله هایی که در آن ها به تبیین جایگاه شهدا منطبق با فهم دانش آموزان می پردازد»؛ «برگزاری جلساتی که در آن برای دانش آموزان فرصت پرسش و پاسخ در مورد ایثار و شهادت فراهم باشد»؛ «معرفی چهره های معروف ایثار و شهادت در کتاب های درسی و رمان ها»؛ «قرار دادن محتوای فرهنگ ایثار و شهادت در کتب درسی»؛ «تولید و پخش سی دی هایی که محتوای آن ها مربوط به بازی هایی است که فرهنگ شهادت را نشان می دهد»؛ «ارسال هفته نامه ها و ماهنامه ها یا سالنامه های مرتبط با ایثار و شهادت به مدارس و تخصیص هر کدام به طور مجزا به هر دانش آموز»؛ «تشکیل یک سازمان که تنها وظیفه آن ترویج فرهنگ ایثار و شهادت باشد»؛ «انجام کارهای پژوهشی در مورد ابعاد گوناگون زندگی شهدا و جانبازان»؛ «تخصیص یک واحد درسی در سطح دبیرستان و گنجاندن ویژگی های فرهنگ ایثار و شهادت و الگوهای این فرهنگ در آن»؛ «به کارگیری آزادگان، جانبازان و خانواده های شهدا در کار تدریس در سطوح مختلف دبیرستان» و ...

۱. ماهیت پژوهش به گونه ای است که بررسی همخوانی نتایج پژوهش با پژوهش های قبلی را به طور کامل امکان پذیر نمی سازد.

۲. راه کارهای اجتماعی با میانگین (۳/۷۷ از ۵) بر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس به میزان زیاد مؤثرند. این یافته از نظر آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد نیز معنادار است. راه کارهای احصا شده بر حسب نمرات کسب شده به این ترتیب قرار می گیرند: «تدارک اردوهای زیارتی و سیاحتی رایگان برای دانش آموزان و ایراد سخنرانی های مرتبط با فرهنگ ایثار و شهادت در این اردوها»؛ «کاهش بی عدالتی توسط مسئولین و ساده زیستی آن ها»؛ «هماهنگی نهادها و سازمان ها با یکدیگر در این رابطه»؛

«دیدار سالانه دانش آموزان با مقام معظم رهبری»؛ «معرفی الگوهای ایثار و شهادت در صداوسیما»؛ «برگزاری مسابقاتی با محتوای ایثار و شهادت و تعیین جوایز ارزنده برای آن‌ها در سطح دبیرستان»؛ «رفتارهای متناسب با فرهنگ ایثار مسئولین»؛ «ثبت و ضبط و انتشار و نمایش آثار بجا مانده از شهدا»؛ «تخصیص مکان‌هایی از شهر برای یادبود شهدای گمنام و برگزاری مراسم دعا و نماز به صورت منظم در آن‌ها»؛ «تقویت بسیج دانش آموزی و استفاده از نیروهای متخصص فرهنگ ایثار و شهادت در آن»؛ «نقش معلمان به عنوان الگوهای ایثار و شهادت»؛ «تخصیص جایگاهی خاص و مناسب در مدارس و نمایش آثار شهدا در آن مکان‌ها»؛ «استفاده از اینترنت جهت دسترسی آسان به نیازمندی افراد در مورد فرهنگ ایثار و شهادت»؛ «برپایی همایش‌هایی که در آن‌ها ایثارگران نمونه به معرفی چگونگی موفقیت خود می‌پردازند»؛ «برگزاری سالگرد شهدا توسط خانواده‌های آن‌ها و کمک مالی سازمان‌های ذی‌ربط به منظور چاپ عکس و بروشور و وصیت‌نامه شهدا و پخش آن‌ها در مراسم سالگرد و نیز دعوت از افراد جوان و نوجوان به طور خاص جهت شرکت در این مراسم»؛ «سرکشی از خانواده‌های شهدا و ایثارگران»؛ «برگزاری یادواره‌های و یادمان‌های شهدا در هر محله»؛ «نصب عکس‌های شهدا به صورت بزرگ در اماکن شلوغ شهر»؛ «ارائه امتیازهای قانونی به کسانی که در زمینه فرهنگ ایثار و شهادت فعالیت می‌کنند» و ... ماهیت پژوهش به گونه‌ای است که بررسی همخوانی نتایج پژوهش با پژوهش‌های قبلی را به طور کامل امکان‌پذیر نمی‌سازد.

به منظور عملیاتی کردن یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود:

راه کارهای تربیتی و اجتماعی توسط برنامه‌ریزان درسی دوره‌ی متوسطه استفاده شود تا هنگام مهندسی برنامه، شامل طراحی، تدوین و تنظیم برنامه‌ی درسی و سایر مراحل، مثل اجرا و ارزشیابی توسط گروه برنامه‌ریزی از مرکز تا دانش‌آموز لحاظ شود. همچنین مطلوب و بجاست زمینه‌های لازم برای بررسی و بازنگری محتوای کتاب‌های درسی فراهم شود تا دست‌اندرکاران تألیف کتاب‌های درسی با مرور نتایج حاصل از راه کارهای معرفی گردیده، در بازنگری‌های پیوسته‌ی برنامه‌های درسی به اصلاح، ترمیم و تکمیل محتوای کتاب‌های درسی متوسطه بپردازند. همچنین با توجه به اینکه سه اولویت اول راه کارهای تربیتی به ترتیب «استفاده از آیات و روایات

مربوط به ایثار و شهادت در کتب درسی؛ «غنی سازی مراسم مذهبی و برنامه ریزی جهت سلسله مباحث و سخنرانی های نظام دار در مساجد، حسینیه ها و دعوت از صاحب نظران حوزه و دانشگاه؛ «استفاده از داستان ها و نمایش ها و فیلم ها و نقاشی ها» و سه اولویت اول راه کارهای اجتماعی به ترتیب «تدارک اردوهای زیارتی و سیاحتی رایگان برای دانش آموزان و ایراد سخنرانی های مرتبط با فرهنگ ایثار و شهادت در این اردوها؛ «کاهش بی عدالتی توسط مسئولین و ساده زیستی آن ها؛ «هماهنگی نهادها و سازمان ها با یکدیگر در این رابطه» بودند در این راستا پیشنهاد می شود که استفاده از آیات و روایات مربوط به ایثار و شهادت در کتب درسی با استفاده از آزادگان و ایثارگران توانمند در آموزش و پرورش در دستور کار قرار گیرد؛ چراکه خود معلم می تواند نقش اساسی در الگودهی به دانش آموزان را داشته باشد؛ غنی سازی مراسم مذهبی و برنامه ریزی جهت سلسله مباحث و سخنرانی های نظام دار در مساجد، حسینیه ها و دعوت از صاحب نظران حوزه و دانشگاه جهت انجام این کار در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است؛ استفاده از داستان ها و نمایش ها و فیلم ها و نقاشی ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است؛ تدارک اردوهای زیارتی و سیاحتی و علمی برای دانش آموزان و برگزاری مسابقات فرهنگی ایثار و شهادت بین آن ها و تخصیص جوایز برای آن ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر است؛ کاهش بی عدالتی توسط مسئولین و ساده زیستی آن ها و رفتارهای متناسب با فرهنگ ایثار و شهادت و تخصیص امتیازهای ویژه به کسانی که به انحاء مختلف در امر نهادینه سازی فرهنگ ایثار و شهادت فعالیت می نمایند و ایجاد ارتباط و تعامل متقابل از سوی سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران با نوجوانان به ویژه نوجوانان مدرسه ای و نیز برگزاری نشست های مشترک در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت مؤثر می باشند، بنابراین این موارد در دستور کار قرار گیرند.

فهرست منابع

۱. اسدی، صغرا (۱۳۸۳). بررسی روش‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. بیرجند، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پیام نور.
۲. اسفندیاری، خلیل (۱۳۸۰). کارکرد یابی و آسیب‌شناسی فرهنگ ایثار. نشر به رسالت، شماره ۱۰، ص ۱.
۳. انوری، حسن (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن. تهران: سخن.
۴. آرمند، محمد (۱۳۸۴). بررسی جایگاه و میزان درج آثار شهید در کتب درسی. معاونت تحقیق و پژوهش بنیاد شهید.
۵. بابازاده، علی‌اکبر (۱۳۸۰). سیمای حکومتی امام علی (ع). نشر انصاریان.
۶. باقری، خسرو (۱۳۶۸). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی. تهران: دفتر امور کمک‌آموزشی و کتابخانه‌ها.
۷. بهمنی، فرانک (۱۳۸۹). راه کارهای تقویت فرهنگ ایثار و شهادت در بین دانش‌آموزان و دانشجویان. مجموعه مقالات همایش ملی فرهنگ ایثار و شهادت، دانشگاه زنجان، دی‌ماه ۸۹.
۸. بیرو، آلن (۱۳۷۰). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه غلام عباس توسلی، تهران: مؤسسه کیهان.
۹. پسندیده، مهدی و شابهاری، رضا (۱۳۷۰). میزان تأثیرگذاری گنجینه شهدا در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. معاونت تحقیقات و پژوهش بنیاد شهید.
۱۰. پورفلاح، اکبر (۱۳۸۱). بررسی میزان تأثیرپذیری جامعه از فرهنگ شهادت. معاونت تحقیقات و پژوهش بنیاد شهید.
۱۱. جر، خلیل (۱۳۶۳). فرهنگ لاروس. ترجمه سید حمید طیبیان، تهران: امیرکبیر.
۱۲. درفشی، راضیه (۱۳۸۳). نقش رسانه‌ها در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد.
۱۳. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۵۲). لغت‌نامه. جلد هفدهم، تهران، دانشگاه تهران.
۱۴. سبحانی‌نژاد، مهدی؛ مقدم‌زاده، علی و نجف، حسن (۱۳۹۴). راه کارهای مؤثر نهادینه‌سازی فرهنگ ایثار و شهادت در مدارس از نظر دبیران دوره متوسطه شهر قم. معرفت فرهنگی اجتماعی. ۶ (۴): ۳۳-۴۰.

۱۵. سعیدی رضوانی، محمود؛ موسوی مشهدی، سید جمال‌الدین و باغگلی، حسین (۱۳۸۹). نگرش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به موضوع شهادت و الگوی آماری - احتمالی برای جامعه آماری. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه دو فصلنامه علمی - پژوهشی، سال پنجم، ص ۱۳۵-۱۶۵.
۱۶. سلیمانی، ملیحه (۱۳۷۹). میزان مطالب مندرج در روزنامه‌ها درباره فرهنگ ایثار و شهادت. دانشگاه فردوسی مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
۱۷. شاه نوروزی، مهدی؛ اسماعیلی، رضا؛ پرستگاری، سهیلا و امام‌جمعه زاده، سید جواد (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر ارتقاء اثربخشی شیوه‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. مجله مدیریت فرهنگی. ۱۱ (۳۵ و ۳۶): ۵۳-۷۰.
۱۸. شریفی، رضا (۱۳۸۲). بررسی و شناسایی موانع رشد و توسعه ارزش‌های منبعث از فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه و ارائه راه‌های مقابله اصولی با آن‌ها. معاونت پژوهش و تبلیغات بنیاد شهید انقلاب اسلامی (اداره کل مطالعات و تحقیقات گروه پژوهش‌های راهبردی و بنیادی)، طرح پژوهشی.
۱۹. شه رویی، شهرزاد (۱۳۸۵). شهید و شهادت از دیدگاه شهید مطهری. تهران، انتشارات نجابت.
۲۰. شیخی، غفور (۱۳۸۷). جوانان و ابعاد و مؤلفه‌های هویت ایرانی. همایش ملی جوانان و هویت ایرانی. جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، کتاب مجموعه مقالات همایش، ص ۱۴.
۲۱. صفایی، صفی‌الله و مرادی شهباز، نسرین (۱۳۹۴). بررسی رابطه ساماندهی گلزار شهدا و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در بین خانواده‌های شاهد و غیر شاهد در استان همدان در سال ۱۳۹۳. پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی. ۵ (۱۲): ۲۳-۴۶.
۲۲. عباسپور، نورعلی (۱۳۸۳). بررسی و تبیین تأثیر مساجد بر شهادت‌طلبی، ایثارگری و گرایش به ارزش‌های اسلامی. دفتر تحقیق و پژوهش، اداره تحقیقات و مطالعات.
۲۳. عرفانی، نصرالله و صفایی، صفی‌الله (۱۳۸۹). موانع و راهکارهای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه. مجموعه مقالات ایثار و شهادت.

۲۴. عشقی مطلق، معصومه (۱۳۸۰). عوامل مؤثر بر ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. **پایان نامه کارشناسی**.
۲۵. قهرمانی، محمد و حسن عاشقی و روح الله مهدیون (۱۳۸۸). جهانی شدن، فرهنگ و برنامه ریزی آموزشی. **ماهنامه مهندسی فرهنگی**، سال چهارم، شماره ۳۳ و ۳۴، ص ۲۹-۳۶.
۲۶. معدنی، سعید (۱۳۸۳). **بررسی عوامل و موانع ترویج فرهنگ شهادت**. معاونت پژوهشی بنیاد شهید.
۲۷. معدنی، سعید (۱۳۸۷). **مقدمه‌ای بر مفهوم فرهنگ شهادت و شیوه‌های ترویج آن**. دفتر تحقیق و پژوهش اداره تحقیقات و مطالعات بنیاد شهید، تهران.
۲۸. معنوی پور، داود (۱۳۸۶). بررسی اثربخشی و تأثیرگذاری تبلیغات انجام شده بر افکار، احساسات و رفتارهای آزاد جامعه. **مجموعه مقالات همایش ملی ایثار و شهادت**، استان فارس دانشگاه شیراز و بنیاد شهید و امور ایثارگران فارس.
۲۹. معین، محمد. (۱۳۸۵). **فرهنگ یک جلدی فارسی**. چاپ هشتم. تهران: نشر ویرایش.
۳۰. مهران، بهروز و نبی زاده شهری، بتول (۱۳۸۵). بررسی محتوای کتب درسی دوره ابتدایی از حیث ترویج فرهنگ ایثار و جهاد و شهادت. **مجموعه مقالات همایش آسیب شناسی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت**.
۳۱. میلانی، طیبه (۱۳۸۴). بررسی چگونگی الگو گرفتن از شهیدان توسط نسل جوان. تهران، **پایان نامه کارشناسی ارشد پیام نور**.
۳۲. نراقی، مولی مهدی (۱۳۸۴). **علم اخلاق اسلامی ترجمه کتاب جامع السعادات**. ترجمه سید جلال الدین مجتوبی، تهران: انتشارات حکمت.
۳۳. نورانی، حسین (۱۳۸۸). **آسیب شناسی شیوه‌های ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه**. تهران: دبیرخانه شورای هماهنگی و نظارت بر امر ترویج فرهنگ ایثار و شهادت.
34. Drozdzewski, D. (2015). Retrospective reflexivity: The residual and subliminal repercussions of researching war. **Emotion, Space and Society**, 17, 30-36.
35. Lubbers, M. & Meuleman, R. (2016). Participation in national celebrations and commemorations: The role of socialization and nationalism in the Dutch context. **Social science research**, 55, 111-121.